

СПЕЦКУРС «ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ» ЯК СКЛADOVA ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ

У статті висвітлюється проблема формування готовності майбутніх менеджерів освіти до управління загальноосвітнім навчальним закладом в умовах інклюзії, доведена доцільність впровадження спецкурсу «Основи управління загальноосвітнім навчальним закладом в умовах інклюзії» під час їхньої підготовки у ВНЗ.

Ключові слова: менеджер освіти, формування підготовленості, інклюзія, управління загальноосвітнім навчальним закладом, спецкурс.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сучасному етапі розвитку українського суспільства надзвичайно актуальною є загальнодоступність освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Про це свідчить реформування дошкільної та середньої освіти, яке передбачає інтеграцію у світовий освітній простір та забезпечення рівного доступу до якісної освіти всім громадянам України. Інклюзивна освіта не лише забезпечує найкраще середовище для навчання, але також допомагає усунути бар'єри та зруйнувати стереотипи.

Успішність навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному закладі в умовах інклюзії безпосередньо залежить від управлінської компетентності менеджера освіти, який усвідомлює та підтримує відповідні сучасні освітні тенденції. Відтак, особливої значущості набуває належна підготовка менеджерів освіти шляхом організації їхнього навчання через створення єдиного програмно-методичного забезпечення освітнього процесу, що забезпечує застосування на практиці нових освітніх, навчальних, корекційних програм. Певною допомогою у вирішенні цих питань для менеджерів освіти є спецкурс «Основи управління загальноосвітнім навчальним закладом в умовах інклюзії». Включення даного спецкурсу до навчальних програм вищих навчальних закладів відповідатиме новій освітній політиці держави в галузі впровадження інклюзивної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. В межах нашого дослідження слід звернути увагу на праці, в яких було розглянуто такі питання, як: теоретичні положення стратегічного управління функціональною організацією (І. Ансофф, К. Боумен, О. Віханський, В. Виноградова, Е. Гроув, Р. Дафф, П. Дойл, П. Друкер, Дж. Еванс, В. Кінг, Ф. Котлер, Ж.-Ж. Ламбен, Г. Мінцберг, О. Панов, М. Портер, М. Смирнов, А. Дж. Стрікланд, А. Томпсон, М. Шифрін та ін.); концепція управління освітою за цілями й результатами, програмно-цільове управління закладами освіти, стратегічний кадровий менеджмент, проектна технологія, кваліметричний інструментарій, комплексно-цільові програми й проекти, професійно-особистісні якості керівника-лідера (Г. Дмитренко, Г. Єльнікова, В. Колпаков, В. Лазарев, О. Мармаза, Т. Орлова, П. Третьяков); філософія інклюзивної освіти та концептуальні аспекти інклюзивної освіти (І. Зязюн, В. Кремін, В. Синьов, Н. Софій, Ю. Найда та ін.); вивчення проблем інклюзивного навчання та

впровадження його в освітній простір (В. Бондар, Л. Вавіна, М. Ворон, Т. Гінетова, Л. Даниленко, Е. Даніелс, М. Деркач, Н. Дятленко, С. Єфімова, В. Засенко, Ю. Кавун, Н. Коломінський, А. Колупаєва, Г. Кукуруза, Ю. Найда, Т. Сак, М. Сварник, Є. Синьова, Г. Сіліна, Н. Слободянюк, Н. Софій, К. Стаффорд, О. Таранченко, Н. Тимошенко, П. Троханіс, Ю. Швалб та ін.); побудова різноманітних педагогічних моделей інклюзивного (інтегрованого) навчання дітей з різними типами дизонтогенезу (В. Бондар, В. Засенко, А. Колупаєва, І. Мамайчук, В. Назарина, Т. Сак, В. Синьов, В. Тарасун, О. Хохліна, С. Шевченко, Л. Шипіцина, Н. Шматко та ін.); аналіз досвіду навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в інших країнах (О. Іонова, А. Колупаєва, К. Кольченко, Г. Нікуліна, П. Таланчук та ін.) [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7]. Фундаментальне дослідження теоретико-методологічних основ інтегрування дітей з вадами психофізичного розвитку у загальноосвітній простір проведене А. Колупаєвою [8].

Разом з тим спеціальних досліджень щодо підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації менеджерів освіти до управління ЗНЗ в умовах інклюзії майже не проводилося, системного розгляду цієї проблеми не здійснювалося.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розгляд процесу впровадження спецкурсу як необхідної складової підготовки майбутніх менеджерів освіти до управління ЗНЗ в умовах інклюзії.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науково-довідковій літературі спецкурс визначається як курс лекцій у вищому навчальному закладі, який являє собою поглиблену розробку спеціальної, окремої теми за програмою, запропонованої лектором. Важливою особливістю спецкурсів є те, що до них ставляться особливі вимоги, які спрямовані на активізацію самостійної діяльності тих, хто навчається, що реально можливо, оскільки ці курси не пов'язані рамками освітніх стандартів й будь-яким екзаменаційним матеріалом [9; 10; 11].

Спецкурс «Основи управління загальноосвітнім навчальним закладом в умовах інклюзії» складається з трьох модульних блоків, а саме: 1. Сучасні тенденції розвитку інклюзивної освіти; 2. Специфіка педагогічних інновацій у школі інклюзивного типу; 3. Технології ефективного управління навчальним закладом в умовах інклюзії та має на меті сформувати готовність майбутніх менеджерів освіти до

управління загальноосвітнім навчальним закладом в умовах інклюзії. У контексті цієї мети реалізуються такі навчальні цілі:

-розвиток у майбутніх менеджерів освіти мотивації до управління загальноосвітнім навчальним закладом в умовах інклюзії, зокрема до розуміння необхідності впровадження інклюзії на засадах розвитку громадянського суспільства і соціального партнерства, а також бажання бути причетним до розбудови системи інклюзивної освіти в Україні;

-надбання та систематизація знань майбутніх менеджерів освіти щодо базових принципів, функцій, моделей, організаційних структур інклюзивної освіти; специфіки управління загальноосвітнім навчальним закладом в умовах інклюзії;

-формування вмінь проводити аналіз проблем/ситуацій, пов'язаних з інклюзивною практикою; обґрунтовувати стратегію розвитку інклюзивної освіти на державному, регіональному й місцевому рівнях; формувати команду професіоналів з інклюзивної освіти та планувати їхній професійний розвиток.

При розробці спецкурсу враховано принципи: системності і послідовності; доступності; актуальності; зв'язку теорії і практики; поєднання навчання та самоосвіти, використання різних форм організації навчання, створення необхідних умов для творчого розвитку особистості.

Зміст спецкурсу розкривається шляхом використання викладачем сучасних інформаційних технологій і методів викладання (робота у мікрогрупах, дискусії, співдоповіді, «мозковий штурм» тощо). Викладання теоретичного матеріалу поєднується з практичним для забезпечення активної діяльності слухачів на заняттях та під час індивідуальної роботи. Під час проведення занять одним з основних принципів є заохочення слухачів до роздумів, дискусій, запитань, активного включення в роботу над проблемою. Наприкінці кожного заняття (лекційного чи практичного) пропонується список рекомендованої літератури, необхідної для опрацювання.

На першому, інформаційно-когнітивному, етапі підготовки майбутніх менеджерів освіти до управління загальноосвітнім навчальним закладом в умовах інклюзії в рамках спецкурсу відбувається систематизація і розширення знань з розвитку інклюзивної освіти через: лекції («Феноменологія інклюзивної освіти» (мета – систематизація знань про сучасні тенденції розвитку інклюзивної освіти), «Громадянське суспільство та партнерство в інклюзивній освіті» (мета – визначення основних напрямків впливу громадських інститутів на державну владу і на соціальну політику по стосовно людей з інвалідністю та особливими освітніми потребами)); практичні заняття «Інклюзивна освіта: стан, проблеми, перспективи розвитку» (мета – формування вмінь проводити аналіз проблемних питань і ситуацій у сфері інклюзивної освіти, використовуючи метод SWOT-аналізу, методики оцінки соціальної політики та інші методи, для прийняття ефективних управлінських рішень); позааудиторну роботу (круглий стіл «Рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими потребами» (обговорення

методологічних, організаційно-педагогічних умов та механізмів впровадження інклюзивного навчання, участь у виробленні рекомендацій та зауважень щодо впровадження рівного доступу до якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами); засідання педагогічної ради «Інклюзивна освіта: поняття, підходи» (ознайомлення з поняттям «інклюзивна освіта», підходами в управлінні загальноосвітнім навчальним закладом в умовах інклюзії, «міфами про інклюзивну освіту»)).

На другому, діяльнісно-репродуктивному, етапі в рамках спецкурсу відбувається розвиток і формування вмінь та навичок майбутніх менеджерів освіти щодо управління загальноосвітнім навчальним закладом в умовах інклюзії через: лекції («Навчальні заклади в умовах інклюзії як об'єкт управління» (мета – систематизувати знання щодо діяльності навчального закладу інклюзивного типу), «Педагогічні інновації в рамках структури управління навчальним закладом в умовах інклюзії» (мета – систематизація знань щодо специфіки педагогічних інновацій в навчальному закладі в умовах інклюзії), «Педагогічні інновації і професійний розвиток персоналу в навчальних закладах в умовах інклюзії» (мета – систематизація знань щодо акмеологічних та андрагогічних підходів до професійного розвитку персоналу; основних принципів і технологій командотворення в навчальному закладі в умовах інклюзії)); практичні заняття («Аналіз діяльності навчального закладу в умовах інклюзії» (мета – формування вмінь аналізувати ефективність та результативність діяльності навчального закладу в умовах інклюзії, форма проведення: SWOT-аналіз), «Модель інклюзивного навчання» (мета – розробити структурно-функціональну модель інклюзивного навчання в закладі освіти, форма проведення: ігрове моделювання), «Підходи до типології та класифікації педагогічних інновацій» (мета – формування практичних вмінь визначати типи та класифікації педагогічних інновацій, форма проведення: міні кейс-стаді)); позааудиторну роботу (семінар-нарада директорів опорних ЗНЗ, які працюють в умовах інклюзії (мета – надання організаційної та науково-методичної допомоги ЗНЗ з проблем організації навчання дітей з особливими освітніми потребами та забезпечення навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання науково-методичним та соціально-психологічним супроводом), семінар «Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими потребами у загальноосвітній школі» (мета – формувати вмінь відбирати дітей з особливими потребами, визначати рівень їхнього психо-фізичного розвитку, який дозволяє перебувати в умовах ЗНЗ), спільні консультації (мета – формування навичок командної роботи в межах ЗНЗ в умовах інклюзії)).

На третьому, діяльнісно-адаптивному, етапі в рамках спецкурсу відбувається забезпечення майбутніх менеджерів освіти технологіями для ефективного управління навчальним закладом в умовах інклюзії через: лекції («Розвиток інклюзивного освітнього середовища» (мета – визначити сучасні підходи до аналізу освітнього середовища та основні принципи моделювання інклюзивного освітнього середовища), «Соціальне партнерство в реалізації політик/стратегій програм інклюзивної освіти» (мета – визначити сутність феноме-

ну «соціальне партнерство в реалізації політик/стратегій програм інклюзивної освіти», механізми взаємодії навчального закладу в умовах інклюзії із соціальними партнерами), «Соціально-педагогічне проектування» (мета – ознайомити з інструментарієм та процедурами розробки соціально-педагогічних проектів)); практичні заняття («Освітній простір навчального закладу» (мета – моделювання освітнього простору навчального закладу (на прикладі власного закладу освіти, форма проведення: ігрове моделювання), «Соціальне партнерство закладу освіти в умовах інклюзії» (мета – навчити презентувати роботу навчального закладу в рамках розвитку інклюзивної освіти, форма проведення: презентація), «Складання індивідуального освітнього плану дитини з особливими освітніми потребами» (мета – навчити складати індивідуальний освітній план, форма проведення: ігрове проектування), «Розробка соціально-педагогічного проекту в сфері інклюзивної освіти» (мета – сформувати вміння розробляти соціально-педагогічний проект, форма проведення: ігрове проектування), «Презентація розробленого соціально-педагогічного проекту» (мета – сформувати вміння презентувати результати своєї роботи, форма проведення: презентація)); позааудиторну роботу (ознайомлення з методом РМІ (Plus-Minus-Interesting), який дозволяє неупереджено подивитися на проблему, через визначення плюсів, мінусів, цікавих моментів окресленої проблеми), семінар «Позитивний вплив впровадження реорганізації професійно-трудової діяльності учнів спеціальної школи» (мета – визначення сучасних підходів до подальшого оновлення змісту та виокремлення організаційно-педагогічних умов в соціально-психологічній реабілітації учнів з психофізичними вадами засобами професійно-трудового навчання, узагальнення досвіду, забезпечення його застосування на практиці).

На всіх етапах реалізації спецкурсу «Основи управління загальноосвітнім навчальним закладом в умовах інклюзії» особлива увага приділяється організації самостійної роботи майбутніх менеджерів освіти. Зазначимо, що самостійність є однією з властивостей особистості і характеризується, по-перше, сукупністю засобів, знань, умінь, навичок, якими володіє особистість, по-друге – потенційними можливостями і ставленням особистості до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення. З одного боку, це активна пізнавальна творча діяльність майбутнього менеджера освіти, яка присутня у будь-якій формі навчальних занять. З іншого – це компонент технології навчання, спрямований на формування самостійності як риси особистості. Самостійною вважається робота, яка передбачає: наявність мети, завдання і самостійного плану їх досягнення, здійснення дій, отримання результату (набуття знань, умінь, навичок, розвиток здатності до самостійного розв'язання завдань), контроль результату.

ЛІТЕРАТУРА

1. Віханський О. С. Менеджмент: підруч. / О. С. Віханський, О. І. Наумов. – М. : Гардарики, 1999. – 528 с.
2. Дойль П. Менеджмент: стратегія і тактика / П. Дойль; пер. с англ. Т. Карасевич [и др.]; под общ. ред. Ю. Н. Каптуревського. – СПб. : Питер, 1999. – 559 с.

У межах самостійної роботи майбутні менеджери освіти знайомляться з причинами, за яких шкільна інклюзія може бути як успішною, так і не працювати; моделями командостворення; готують публічні презентації щодо впровадження інклюзивної освіти для різних цільових аудиторій громадянського суспільства (мешканців району, батьків, громадських організацій); складають тезаурус термінів з інклюзивної освіти; аналізують сформованість моделі інклюзивної освіти в умовах муніципальної освітньої системи за визначеними компонентами, критеріями і показниками; визначають результативність діяльності з формування доступної освіти для дітей з особливими освітніми потребами; працюють над створенням власного соціально-педагогічного проекту; на основі проведених SWOT-аналізу та проектного аналізу, вносять необхідні зміни у розроблені проекти; презентують розроблені соціально-педагогічні проекти.

Реалізація спецкурсу супроводжується нормативними, інформаційними та методичними ресурсами. Під час навчального процесу активно впроваджуються ідеї комп'ютерного навчання, інформаційно-комунікаційні технології. Завдяки інформаційно-методичним ресурсам організація навчального процесу орієнтується на професійну підготовку майбутніх менеджерів освіти через формування в них управлінського світогляду (філософії управління загальноосвітнім закладом в умовах інклюзії), оволодіння сучасними методами і формами роботи з усіма учасниками навчально-виховного процесу, впровадження в освітньому закладі інклюзивного навчання.

Висновки. Результати аналізу творчих робіт майбутніх менеджерів освіти засвідчили, що введення спецкурсу «Основи управління загальноосвітнім навчальним закладом в умовах інклюзії» дало змогу:

- спрямувати майбутніх менеджерів освіти на застосування в управлінській діяльності різних форм і методів впровадження інклюзивного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі з метою рівного доступу до якісної освіти всіх учасників навчально-виховного процесу;
- сформувати спрямованість майбутніх менеджерів освіти на постійний професійний розвиток, збагачення власних знань, умінь і навичок з управління загальноосвітнім навчальним закладом в умовах інклюзії та їхнього застосування у професійній діяльності;
- опанувати нові знання, вміння та навички з управління загальноосвітнім навчальним закладом в умовах інклюзії;
- створити атмосферу доброзичливості, співтворчості, співпраці, взаємної підтримки.

3. Котлер Ф. Маркетинг-менеджмент / Ф. Котлер, К. Л. Келлер. – 12 изд. – СПб : Питер, 2008. – 816 с.

4. Єльнікова Г. В. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи: кол. монографія / Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова,

- О. М. Касьянова, Г. А. Полякова [та ін.] / за заг. ред. Г. В. Єльнікової. – Чернівці : Технодрук, 2009. – 572 с.
5. Лазарев В. С. Системное развитие школы / В. С. Лазарев. – М. : Пед. общество России, 2002. – 304 с.
6. Мармаза О. І. Проектний підхід до управління навчальним закладом / О. І. Мармаза. – Х. : Основа, 2003. – 80 с.
7. Третьяков П. И. Управление школой по результатам: практика пед. менеджмента / П. И. Третьяков. – М. : Новая шк., 1997. – 288 с.
8. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: наук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук. – К. : Видавнична група «АТОПОЛ», 2011. – 274 с.
9. Новий тлумачний словник української мови / [уклад. В. Яременко, О. Сліпущко]. – К. : «АКОНІТ», 2008. – 862 с.
10. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компетентно-ориентированные парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58-64.
11. Управление персоналом: учебник для вузов / Е. А. Аксенова, Т. Ю. Базаров, Б. Л. Еремин. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 423 с.

REFERENCES

1. Vikhanskyi, O. S., & Naumov, O. S. (1999). *Menedzhment: pidruchnyk [Management: textbook]*. Moscow: Gardariki [in Ukrainian].
2. Doyle, P. (1999). *Menedzhment: strategiya i taktika [Management: strategy and tactics]*. Saint-Petersburg: Piter [in Russian].
3. Kotler, F. (2008). *Marketing-menedzhment [Marketing-management]*. Saint-Petersburg: Piter [in Russian].
4. Yelnykova, H. V. et al. (2009). *Adaptivne upravlinnia: sutnist, kharakterystyka, monitorynhovi systemy [Adaptive management: essence, characteristics, monitoring systems]*. Chernivtsi: Tekhnodruk [in Ukrainian].
5. Lazaryev, V. S. (2002). *Sistemnoe razvitie shkoly [System school development]*. Moscow: Pedagogicheskoe obshchestvo Rossii [in Russian].
6. Marmaza, O. I. (2003). *Proektnyi pidkhid do upravlinnia navchalnym zakladom [Project-based approach to management of educational establishment]*. Kharkiv: Osнова [in Ukrainian].
7. Tretiakov, P. I. (1997). *Upravlenie shkoloy po rezultatom: praktika ped. menedzhmenta [School management according to results: practice of pedagogical management]*. Moscow: Novaia shkola [in Russian].
8. Kolupaieva, A. A., & Savchuk, L. O. (2011) *Dity z osoblyvymy osvitynymy potrebamy ta orhanizatsiia yikh navchannia: nauk.-metod. posib. [Children with special educational needs and organization of their education. Methodological guide]*. Kyiv: Vydavnycha hrupa «АТОПОЛ» [in Ukrainian].
9. Yaremenko, V., & Slipushko, O. (2008). *Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi mowy [New explanatory dictionary of Ukrainian language]*. Kyiv: AKONIT [in Ukrainian].
10. Khutorskoy, A. V. (2003). *Klyuchevye kompetentsii kak kompetentnosno-orientirovannye paradigmy obrazovaniya [Core competencies as competence-based education paradigms]*. *Narodnoe obrazovanie – National education*, 2, 58-64 [in Russian].
11. Aksyonova, Ye. A., Bazarov, T. Yu., & Yeryomin, B. L. (1998). *Upravlenie personalom: uchebnik dlya vuzov [Personnel management: college textbook]*. Moscow: Banki i birzhi, YuNITI [in Russian].

М. В. Малик

СПЕЦКУРС «ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИИ» КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ МЕНЕДЖЕРОВ ОБРАЗОВАНИЯ

В статье освещается проблема формирования готовности будущих менеджеров образования к управлению общеобразовательным учебным заведением в условиях инклюзии, доказана целесообразность внедрения спецкурса «Основы управления общеобразовательным учебным заведением в условиях инклюзии» во время их подготовки в вузе.

Ключевые слова: менеджер образования, формирования подготовленности, инклюзия, управления общеобразовательным учебным заведением, спецкурс.

M. V. Malik

SPECIAL COURSE “PRINCIPLES OF COMPREHENSIVE EDUCATIONAL ESTABLISHMENT MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF INCLUSION” AS ELEMENT OF TRAINING FUTURE EDUCATION MANAGERS

The article demonstrates that successful education of children with special educational needs in comprehensive educational establishment in the context of inclusion depends on the administrative competence of education manager who understands and supports relevant modern educational trends. The article presents definition of the concept "special course", namely: course of lectures in higher education establishment which represents profound research into the special, separate topic on the program proposed by the lecturer. It was mentioned that an important feature of the courses consists in special requirements made towards them and focused on enhancing independent work of students since these courses are not associated with educational standards and any examination material. The need to introduce a special course “Principles of a comprehensive educational establishment management in the context of inclusion” was established within the research which is designed to form preparedness of future education managers for comprehensive educational establishment management in the context of inclusion. While developing a special course the following principles were taken into account: consistency and sequence; availability; relevance; connection of theory and practice;

combination of education and self-education, the use of different forms of studies organization, providing necessary conditions for creative personality's development. The content of special course comprises three module blocks, namely: 1. Modern trends of inclusive education; 2. Specific character of pedagogical innovations in inclusive type school; 3. Technologies of effective educational establishment management in the context of inclusion. Results of the analysis of creative works made by future education managers showed that the introduction of special course "Principles of a comprehensive educational establishment management in the context of inclusion" allowed the future education managers to focus on the usage of various forms and methods of inclusive education implementation in the management activity of secondary schools; to form concentration of future education managers on regular professional growth, personal enrichment of knowledge and skills on comprehensive educational establishment management and its application in their professional activity.

Keywords: education manager, formation of preparedness, inclusion, comprehensive educational establishment management, special course.

Подано до редакції 08.09.14
